

نشریه علمی - تخصصی بنیاد اندیشه
سال دوم، شماره پنجم، خزان ۱۳۹۵

ویژه مطالعات زنان

صاحب امتیاز: بنیاد اندیشه

مدیرمسئول: داکتر محمدامین احمدی

معاون مدیرمسئول: داکتر امان‌الله قصبیحی

سردبیر: داکتر فرید خروش

دبیر این شماره: داکتر زکیه عادل

هیأت تحریریه (به ترتیب حروف الفبا):

احمدعلی علیزاده، دین محمد جاوید، داکتر زکیه

عادل، عبدالحمید عارفی، داکتر عبدالله شفایی، علی

امیری، داکتر علی محمد میرزایی، داکتر غلام‌سختی

احسانی، قربانعلی انصاری، محمد توسلی غرjestانی،

داکتر محمدجواد صالحی، محمدسرور جواد، داکتر

محمدشفق خواتی، داکتر محمدعلی جويا، محمد

هدایت.

مدیر اجرایی: رشید محمدی

ویراستار: محمدقاسم الیاسی ترگانی

طراح جلد: هادی مروج

صفحه‌آرا: علی جمعه محمدی

فصلنامه اندیشه معاصر در ویرایش مطالب آزاد است.

نظرات طرح‌شده در مقالات الزاماً دیدگاه فصلنامه اندیشه معاصر نیست.

تمام حقوق مادی و معنوی فصلنامه اندیشه معاصر برای بنیاد اندیشه محفوظ است.

استفاده از مطالب فصلنامه اندیشه معاصر فقط با ذکر منبع مجاز است.

قیمت: ۲۰۰ افغانی

مراکز پخش

■ افغانستان - کابل: دفتر مرکزی، کارته سه، سرک سه،
خانه شماره ۱۸۷.

■ شماره تماس: ۰۰۹۳۷۸۹۱۷۱۱۴۴

■ ایمیل: bonyad.andisha@gmail.com

■ مزار شریف: تقی واحدی، شماره تماس:

۰۰۹۳۷۰۰۵۳۹۳۶۶

■ هرات: عبدالواحد رفیعی، شماره تماس:

۰۰۹۳۷۰۰۴۰۹۹۳۲

■ دایکندی: عبدالهادی رحیمی‌زاده، شماره تماس:

۰۰۹۳۷۷۵۵۷۷۸۲۹

■ بامیان: محمدامین ابتهاج حجتی، شماره تماس:

۰۰۹۳۷۷۶۷۰۱۳۳۴

■ غور: انجنیر علیداد لعلی، شماره تماس:

۰۰۹۳۷۷۸۵۷۸۱۹۱

■ غزنی: حکمت‌الله نظری، شماره تماس:

۰۰۹۳۷۴۴۵۶۰۷۷۲

■ تاجیکستان - پروفیسور روشن رحمان، شماره تماس:

۰۰۹۹۲۹۱۹۸۹۰۲۰۸

■ ایران - مشهد: سید ابوطالب مظفری، شماره تماس:

۰۰۹۸۹۳۶۶۵۸۱۷۷

■ قم: مرکز فرهنگی نویسندگان افغانستان، محمدعلی جويا،

شماره تماس: ۰۰۹۸۹۱۰۲۰۴۸۰۰۷

■ تهران: صادق دهقان، شماره تماس: ۰۰۹۸۹۳۵۶۷۰۳۰۹۷

■ استرالیا - آدلاید: نادر احمدی، شماره تماس:

۰۰۶۱۴۳۲۱۴۰۲۷۷

■ اروپا - اروپای شرقی - ناروی: حمزه واعظی، شماره

تماس: ۰۰۴۷۹۶۸۵۷۳۳۱

■ اروپای مرکزی - انگلستان: ابراهیم افتخاری، شماره

تماس: ۰۰۴۴۷۵۸۷۶۹۱۴۵۵

■ زنان افغانستان؛ برابری خواهی و حرکت بر لبه شمشیر/ داکتر فرید خروش / ۵

الف: فمینیسم و جنسیت

- دین، جنسیت و مبانی حقوق جنسیتی/ داکتر محمدتقی مناقبی / ۱۱
- تحلیل پارادایم فمینیسم؛ تأملاتی در باب روش، روش‌شناسی، معرفت‌شناسی و هستی‌شناسی نظریه فمینیستی/ داکتر محمدحنیف طاهری / ۳۷
- اندیشه‌های فمینیستی و بازتاب آن در جهان اسلام/ اسدالله زائری / ۵۹
- فمینیسم یا جنبش برابری حقوق زن و مرد/ پاتریشا لنجرمان و گیلیان نایبروگ/ نعمت‌الله حیدری / ۹۱
- بازاندیشی سنت غربی: معرفت‌شناسی فمینیستی/ مکا گراوهیل/ محمد رهیاب / ۱۰۷
- بازاندیشی سنت غربی: کردارشناسی فمینیستی/ ویلیام لاوهید/ محمد حسینی / ۱۳۵
- زن در افغانستان: از انکار ماهیت انسانی تا نفی هویت زنانگی/ محمدعارف محبی / ۱۷۱
- نگاهی به کتاب «زنان و جنسیت در اسلام؛ ریشه‌های تاریخی جدال امروزی»/ نجیبه کریمی / ۱۹۷

ب: خشونت علیه زنان

- اسناد بین‌المللی حاکم بر منع خشونت علیه زن/ علی پیام / ۲۲۱
- نقش سنن و رسوم اجتماعی در ایجاد خشونت خانگی علیه زنان در افغانستان/ محمدقاسم الیاسی تُرگانی / ۲۴۳
- بازنمایی مظلومیت زنان جهان و افغان در اشعار محمدشریف سعیدی/ دکتر محمدظاهر فائز / ۲۸۳
- بررسی وضعیت خشونت علیه زنان در افغانستان/ داکتر مهری رضایی / ۳۰۷

ج: زنان و طالبان

- دستاوردهای برگشت‌پذیر زنان افغانستان/ یاسین رسولی / ۳۳۹
- زنان افغان و طالبان: یک بررسی اکتشافی/ ساران دو لیده/ محمدسخی رضایی / ۳۶۱

د: مطالعات حقوقی

- بررسی تفاوت‌های حقوقی زن و مرد و اصول حاکم بر آن / داکتر عبدالکریم اسکندری / ۳۹۱
- حقوق مالی زوجه حین طلاق در نظام حقوقی افغانستان / معصومه سادات نورمحمدی / ۴۱۹
- مکلفیت‌های زوجین در نظام حقوقی افغانستان / عبدالحمید عارفی / ۴۴۵
- اشتغال زنان؛ آثار و پیامد آن بر خانواده و تربیت فرزندان / مهتاب رحیمی / ۴۶۱
- اشتغال زنان در افغانستان؛ ضرورت‌ها، آسیب‌ها، شرایط و راه کارها / داکتر محمدآصف محسنی / ۴۹۵
- بررسی پیامد منفی اشتغال زنان بر تربیت فرزندان و راهکارهای کاهش آن / داکتر غلام‌سختی احسانی / ۵۳۹
- حدود صلاحیت پدر در ازدواج دختران / داکتر ابراهیم رضایی / ۵۷۳
- بررسی کرامت زن در افغانستان / غلام‌سرور اخلاقی / ۵۸۹

بنیاد اندیشه

تأسیس ۱۳۹۴

زنان افغانستان؛ برابری خواهی و حرکت بر لبه

شمشیر

زنان افغانستان در میانه یک آوردگاه مهم و تاریخی ایستاده‌اند. جدال نفسگیر آنان در این آوردگاه، تعیین کننده مسیری است که به دو نقطه متفاوت ختم خواهد شد: «رسیدن به برابری حقوقی» یا «سیر قهقرایی و رجعت به گذشته». اگر در این جدال دراماتیک، زنان افغانستان پیروز شوند، بدین معناست که آنان اجازه نداده‌اند چرخ تاریخ به عقب برگردد. اما در صورتی که رویداد دوم اتفاق بیفتد، آنها لاجرم باید با تمام دست‌آوردهایی که به دشواری به دست آورده‌اند وداع کنند.

زنان افغانستان در پانزده سال گذشته، با درک حساسیت‌ها و خطرهای بر لبه شمشیر حرکت کرده‌اند. آنان مسیر درازی را پیموده و نتایج چشمگیری را نیز به دست آورده‌اند. من یک‌ونیم دهه گذشته را طلایی‌ترین دوره تاریخی برای زنان افغانستان می‌نامم. زمانی که من از این دوره طلایی سخن می‌گویم، واضح است که آن را با شرایط و وضعیت هیچ کشور دیگری مقایسه نمی‌کنم. دست‌آوردهای زنان افغانستان در این دوره را باید با خود افغانستان، سنت‌های اجتماعی و دینی افغانستان، گذشته تاریخی افغانستان و مهمتر از همه با دوره امارت طالبان مقایسه کرد که اگر از این منظر به موضوع نگریسته شود، با اطمینان می‌توان تمام تاریخ زنان افغانستان را در یک طرف قرار داد و پانزده سال اخیر را در طرف دیگر.

اما دقیقاً در زمانی که ما بیش از هر دورهٔ دیگر به بهبود جایگاه زنان افغانستان امیدوار و خوشبین هستیم، به نظر می‌رسد وضعیت به سمت وسوی مطلوب در چرخش نیست. تمام آنچه را که زنان به دست آورده‌اند، بسیار شکننده و آسیب‌پذیر است. در واقع هیچ ضمانت قابل اطمینانی وجود ندارد که وضعیت زنان به گذشته برنگردد. به هر اندازه که سرعت بی‌ثباتی سیاسی و ناامنی افزایش پیدا کند، به همان نسبت روند بهبود جایگاه زنان کاهش پیدا می‌کند. با فروکش کردن احساسات ایجاد شده پس از سقوط امارت طالبان، به وضوح دیده می‌شود که تعهد نسبت به ارتقای جایگاه زنان، دیگر اولویت اول دولت افغانستان و جامعه جهانی به شمار نمی‌رود. قانون اساسی افغانستان برابری حقوقی زنان و مردان را به رسمیت شناخته است و دولت افغانستان تمام معاهدات بین‌المللی را که بر تساوی جنسیتی تأکید دارند، تأیید و امضا کرده است. در عمل اما حکایت به گونه‌ای دیگر در جریان است. خشونت علیه زنان به عنوان یک ابزار مهارکننده، متوقف نشده و بخشی از جامعه مردان افغانستان با خریدن به درون پیوستن سنت‌های اجتماعی و دینی، در برابر زنان صف‌آرایی کرده‌اند. به هر میزانی که بحران افغانستان پیچیده‌تر می‌شود، زنان بیشتری به درون برقع و پشت دیوارهای خانه پناه می‌برند. هر مکتب و مدرسه‌ای که به آتش کشیده می‌شود، طول و عرض آمار بیسوادان زنان افغانستان وسیع‌تر می‌شود. بر همین اساس است که برای درک و تحلیل واقع‌بینانه وضعیت امروز زنان، کابل پایتخت افغانستان نمی‌تواند بازتاب‌دهندهٔ عمق نارسایی‌ها باشد. شهر کابل و چند شهر بزرگ افغانستان فقط روبنای صیقل خورده‌ای از زیربنای وسیعی است که ریشه‌های آن تا دوردست‌ترین روستاهای افغانستان امتداد یافته است.

اما سوال بنیادی حال حاضر این است که چرا زنان افغانستان همچنان بر لبه شمشیر حرکت می‌کنند و دست‌آوردهای شان شکننده و آسیب‌پذیر است؟

بحران‌ها و بی‌ثباتی‌های مزمن دهه‌های گذشته در افغانستان نوعی سطحی‌نگری را در تمام لایه‌های زندگی مردم ترویج کرده است که برای زدودن آن یک نسل دیگر باید قربانی شود. زنان افغانستان به عنوان یک قشر خاص، بیش از همه از این فرهنگ سطحی‌نگر متأثر شده

و آسیب دیده‌اند. شاید به همین سبب بوده که ما در افغانستان زن یا زبانی در قد و قامت یک پرچمدار برابری‌طلبی برای زنان سراغ نداریم. در حقیقت، داعیه برابری حقوقی زنان در افغانستان بیش از اینکه یک موضوع زنانه باشد، یک مسألهٔ مردانه است! انتظار طبیعی این بود که پرچم برابری‌خواهی را زنان افغانستان بیشتر از مردان به دوش بکشند؛ اما در عمل این اتفاق نیفتاده است. در نبود یک جریان قوی زنانه برای تبیین و تحلیل ساختاری مطالبات زنان، طیفی از تحصیلکردگانِ عموماً مرد، گفتمان برابری حقوقی زنان و مردان را در افغانستان طرح کرده‌اند. اما این گفتمان صرف نظر از اینکه چه کسانی علم‌بردار آن بوده، عمق و پهنا نیافته و در چنبرهٔ موضوعات پیش پا افتاده و سطحی گرفتار مانده است.

در شرایطی که ما انتظار داریم غیر از خود زنان افغانستان، کسانی دیگر نمی‌توانند روایتگر راستین خواسته‌ها و مطالبات واقعی آنان باشند، اما رابطه زنان افغانستان با گفتمان‌های عمدهٔ جنبش‌های برابری‌طلبی حقوق زنان در سطح جهان قطع بوده است. این قطع رابطه تا بدان حد بوده است که به گونهٔ مثال، در افغانستان نه تنها یک معرفت واقعی از «فمینیسم» یا جنبش برابری حقوقی زنان وجود ندارد، بلکه فمینیسم از فلسفهٔ معنایی خودش تهی شده و معنای متفاوت و پارادوکسیکال یافته است.

با توجه به آنچه گفته شد، در حال حاضر پرداختن به موضوعات مرتبط با زنان در افغانستان از همان مقولاتی است که به آن می‌گویند «سهل ممتنع»!

«سهل» به این سبب که موضوعات مربوط به زنان افغانستان گسترهٔ وسیعی را در بر می‌گیرد که علیرغم کارهای صورت گرفته در یک‌ونیم دههٔ گذشته، به نظر می‌رسد ما هنوز در ابتدای راه هستیم. به بیان دیگر، به دلیل گستردگی مشکلات زنان، در پرداختن به موضوعات مربوط به آنها، دچار کمبود موضوع نیستیم.

«ممتنع» اما به این دلیل که با بودن صدها نوشته و پژوهش در مورد زنان افغانستان، پرداختن به موضوعات زنان در عین سهل بودن، به نوعی دشوار و تکرار مکررات است. به عبارت دیگر، همین ورود به یک مقولهٔ تکراری و کلیشه‌شده، دشواری کار در حوزه امور

زنان در افغانستان است. در پرداختن به موضوعات زنان از کدام زاویه باید وارد شویم که از یک سو تکرار مکررات نباشد و از سوی دیگر، تحلیلی را ارائه کند که مشکلات بنیادی و ساختاری زنان را عمیق تر نقب بزند. اما در یک و نیم دهه گذشته علیرغم صرف میلیون‌ها دالر، جای یک تحلیل عمیق و ساختاری راجع به بهبود جایگاه زنان در افغانستان بسیار خالی بوده است. شاید به دلیل نبود همین تحلیل عمیق از وضعیت و جایگاه زنان است که خشونت‌های جنسیتی دوباره سیر سعودی داشته و رسیدن به برابری حقوقی همچنان رؤیای دست‌نیافتنی برای زنان افغانستان باقی بماند.

با درک دشواری‌های ذکر شده در بالا، دست‌اندرکاران فصلنامه اندیشه معاصر با این انگیزه این شماره را به مطالعات زنان اختصاص داده‌اند که فراتر از تکرار مکررات، یک تحلیل و نگاه عمیق‌تر و متفاوت‌تر به موضوعات زنان داشته باشند. ما به خوبی درک می‌کنیم که پرداختن به مقوله زنان، قبل از هر چیز مستلزم این ظرافت است که تشخیص داده شود چرا علیرغم صرف سرمایه‌های زیاد در حوزه امور زنان، ما هنوز در ابتدای راه قرار داریم. تشخیص این مسأله به یک معنای دیگر، در انداختن طرحی نو در این حوزه نیز هست تا بابتی گشوده شود برای گفتمان عمیق‌تر و متفاوت‌تر از گذشته.

زمانی که ما برای مقالات ویژه مطالعات زنان فراخوان دادیم، علاوه بر اهمیت موضوع، انتظار و تصمیم ما این بود که در این شماره زمینه‌ای برای تحلیلگران و صاحب‌نظران زن فراهم شود. تعدادی از بانوان به این فراخوان لبیک گفته‌اند، اما آنچنان که انتظار می‌رفت، نشد و بازهم تحلیل‌ها و ارزیابی‌ها از وضعیت و جایگاه زنان در این شماره در قبضه مردان باقی ماند!

سر دبیر